

Angstgevoelens voor criminaliteit: de validiteit van criminaliteits- en welzijnsgecentreerde interventies

Frans Willem Winkel en Aldert Vrij*

Inleiding

In de beleidsplannen van talloze politiekorpsen wordt het beïnvloeden van angstgevoelens voor criminaliteit onder de bevolking steeds vaker als afzonderlijke politieke doelstelling opgenomen (vgl. Rosenbaum, 1986). Niet alleen het optreden van criminaliteit, maar ook de aanwezigheid van angstgevoelens daarvoor worden tegenwoordig als maatschappelijke problemen gedefinieerd voor de oplossing waarvan de politie verantwoordelijkheid draagt (Pate, 1986).

Plannen om angstgevoelens voor criminaliteit onder de bevolking te verminderen maken meer kans van slagen naarmate zij beter zijn ingebed in een theoretisch model dat de determinanten van die gevoelens specificeert. Het criminaliteitsgecentreerde en het welzijnsgecentreerde model zijn daarvan voorbeelden (vgl. Winkel, 1981). Aan de hand van de victimologische literatuur worden deze twee modellen nader getypeerd. De interventie-implicaties die daaruit voortvloeien, blijken van elkaar te verschillen. In het empirisch deel worden beide benaderingen onderling vergeleken en op hun validiteit getoetst. In het bijzonder is nagegaan welke van deze twee benaderingen een meer passende verklaring oplevert van de door ons verzamelde data over angstgevoelens voor criminaliteit. Tot slot worden enkele implicaties besproken uit een geïntegreerd model, dat als vrucht van de uitgevoerde analyses resulteert.

Theoretische uitgangspunten

De vraag hoe angstgevoelens voor criminaliteit verminderd kunnen worden leidt soms tot volstrekt verschillende antwoorden. Zo'n antwoord wordt namelijk mede ingegeven door de interventiebenadering die men aanhangt. Twee daarvan, die we hier als tegenpolen zullen behandelen, zijn de criminaliteitsgecentreerde en de welzijnsgecentreerde benadering. Antwoorden die direct verwijzen naar bijvoorbeeld een repressieve of preventieve aanpak van de kleine criminaliteit in een woonomgeving passen binnen de eerstgenoemde benadering. Antwoorden die de nadruk leggen op een herstel van versterking van de 'attractiviteit' van het leefmilieu, bijvoorbeeld in termen van een schone (afwezigheid van straatvervuiling, rustige (afwezigheid van verkeerslawaaï) en ordentelijke (afwezigheid van geluidsoverlast door cafés en disco's e.d.) woonomgeving met een prettig algemeen aanzien (afwezigheid van verkrotting) maken deel uit van de welzijnsgecentreerde benadering. Het inspelen op criminaliteitsproblemen lijkt in de meer extreme varianten

* Respectievelijk universitair hoofddocent en docent aan de Vrije Universiteit Amsterdam, Vakgroep Sociale Psychologie.

van deze laatste benadering geen enkele of hoogstens een zeer ondergeschikte rol te spelen bij de beïnvloeding van onrustgevoelens over criminaliteit. Overigens kan mede de situatie zich voordoen dat antwoorden die qua verpakking vooral deel lijken uit te maken van de welzijnsgecentreerde benadering in wezen criminaliteitsgecentreerd van aard zijn. Schoonmaakacties in buurten (vgl. *safe and clean neighborhoods*) worden doorgaans beschreven onder de noemer van de welzijnsgecentreerde benadering: benadrukken we echter het verwijderen van sporen van vandalisme dan kan evenzeer het etiket 'criminaliteitsgecentreerd' worden opgeplakt. De aanwezigheid van rondhangende teenagers kan de indruk van 'ordentelijkheid en rust' van een wijk aantasten en als welzijnsgecentreerde verklaring worden aangevoerd. Dit element kan ook deel uitmaken van een criminaliteitsgecentreerde verklaring van onrustgevoelens. In het interim rapport van de commissie kleine criminaliteit (1984: 140) wordt er bijvoorbeeld op gewezen dat rondhangende jongeren niet alleen de boel vernielen, maar ook passanten lastigvallen, in het bijzonder meisjes en vrouwen. Rondhangende jongeren kunnen kortom eveneens worden opgevat als symbolen van dreigend (crimineel) onheil. Tot slot wijzen we erop dat Reiss, die sterk met de 'quality of life'-benadering wordt geassocieerd, vooral interventies adviseert, die overeenkomen met een criminaliteitsgecentreerde benadering. Vooral het bestrijden van de kleine criminaliteit, in het bijzonder van vandalisme, wordt door hem opgevat als wezenlijke strategie om angstgevoelens te beïnvloeden en de 'quality of life' van een woonomgeving te garanderen. Reiss (1983: 55) merkt in dit verband op: 'From the perspective of community life, the control of crimes of violence *toward property* may be the more consequential for its quality of life and for preventing a transition to a high crime rate. This is so for several reasons: first, the destruction of property often leaves such communities with a deficit of property and the symbolic evidence of growing crime. Secondly, unless there is replacement, the effects are rapidly cumulative. Moreover, crimes of violence toward property are responsible for an exodus from the community, particularly of property owners who are committed to the maintenance of a symbolic community with a crimefree quality of life'.

Het gemaakte onderscheid in benaderingen treft men in de victimologische literatuur onder verschillende benamingen aan. Verwante onderscheidingen zijn die in de 'voorkoming van slachtofferschap' – versus de 'sociale problemen-benadering' en die in 'victimisatiepreventie' versus 'criminaliteitspreventie'. De welzijnsgecentreerde benadering correspondeert met de 'quality of life-approach' (vgl. Soetenhorst-De Savornin Lohman, 1982).

Cohn e.a. (1978) maken onderscheid tussen criminaliteits- en victimisatiepreventie. Hun hypothese is dat criminaliteitspreventieve campagnes bijdragen aan een vermindering van angstgevoelens onder de bevolking. Victimisatiepreventieve campagnes missen een dergelijk effect. Veeleer treden daarbij ongewenste neven-effecten op: men voelt zich pas veilig na als het ware 'fortificaties' te hebben opgeworpen (1988: 288). Criminaliteitspreventie wordt door Cohn e.a. (1978: 287) als volgt omschreven: 'When people react to crime, they may try to control crime either by stopping it before it begins, or by preventing themselves from becoming victims in a world where crime exists (Kidder & Cohn, 1979). There are many ways to do either of these. To stop crime from occurring in the first place, people have tried to provide jobs and recreation facilities for otherwise idle youth. They have worked to remove abandoned housing and closed down bars, both of which often

bring strangers into neighborhoods and become places for drug dealing. Some groups have tried to gain neighborhood control over bank lending policies, to provide low interest loans to people who want to improve their homes. Some of these actions seem only remotely connected to crime, but they form part of a group's plan to improve a city or a neighborhood so that it will not 'breed' crime. Actions like these, which try to eliminate the breeding grounds and presumed root causes of crime are 'crime prevention'. Een duidelijke omschrijving van victimisatiepreventie wordt niet gegeven. Wel wordt aangegeven welke preventieve reacties daar deel van uitmaken: 'In this category, we include both avoiding dangerous areas and using locks, burglar alarms, dogs, and other measures which protect a home or establishment against victimization. Conklin (1975) draws a distinction between these: he calls the former 'avoidance' and the latter 'target hardening'. For this paper's purposes, they belong in the same helpless reactions of animals that have given up trying (Mowrer & Vick, 1948; Seligman, 1975), they are analogous if we see them as a retreat into what DuBow, McCabe and Kaplan (1978) call a 'fortress mentality', where people try to protect their own skins and their own homes, and give up trying to change the social conditions that might make some people seem like criminals'. Het zal duidelijk zijn dat de in ons land uitgevoerde voorlichtingsactiviteiten 'Voorkoming Misdrijven' geacht kunnen worden deel uit te maken van de laatstgenoemde benadering. Ook deze activiteiten zullen gegeven Cohn's analyse niet leiden tot de daarmee beoogde beïnvloeding van angstgevoelens voor criminaliteit. Een systematische vergelijking tussen de beide benaderingen wordt niet uitgevoerd. Men volstaat met een vergelijking van ondervraagden, die lid zijn van een buurtorganisatie (operationalisatie van criminaliteitspreventie; vgl. p. 288) en ondervraagden die gevaarlijke plaatsen vermijden of inbraakpreventieve voorzieningen hebben getroffen (operationalisatie van victimisatiepreventie). Geconstateerd kan worden dat zulke operationalisaties op zijn minst als zeer summier aangemerkt dienen te worden. Het gegeven dat de eerstgenoemde ondervraagden minder angstgevoelens rapporteren dan de overigen geldt dan ook als een zwakke fundering en validering van het 'crime prevention' concept. De empirische validering wordt er niet sterker op wanneer blijkt dat het door vrouwen volgen van een zelfverdedigingscursus – een zgn. victimisatiepreventieve maatregel – tot een vermindering van angstgevoelens leidt. De opmerking dat dit gegeven kennelijk een uitzondering vormt op de algemene regel (1978: 293) voegt weinig toe aan empirische overtuigingskracht.

De 'voorkoming van slachtofferschap'- en de 'sociale problemen'-benadering werden onlangs becommentarieerd door o.m. Roëll (1985) en Van Dijk e.a. (1986). Roëll is van mening dat de politie in het kader van de bestrijding van angst- en onrustgevoelens meer aandacht dient te schenken aan zaken die door wijkbewoners als groter probleem dan criminaliteit worden gekenschetst zoals (1985: 365) 'rommel op straat, lawaai, baldadigheid, openbare dronkenschap, aanstootgevend gedrag en uiterlijk van jongeren, graffiti en onbeleefdheden'. Daarop gerichte interventies maken deel uit van de sociale problemen-benadering. Bij zo'n benadering probeert men 'door gezamenlijke buurtacties te voorkomen dat er in de buurt condities ontstaan die zouden kunnen bijdragen tot het plegen van misdaden door bewoners van de buurt'. De eerstgenoemde benadering vormt hiervan de tegenhanger. Hier wordt gepoogd 'door gezamenlijke buurtacties de kans om slachtoffer van criminaliteit te worden in de buurt te verlagen door het plegen van crimineel

gedrag te bemoeilijken en de gelegenheid daartoe zoveel mogelijk te verminderen'. Roëll spreekt, vooral wat de armere buurten betreft, een voorkeur uit voor toepassing van de sociale problemen-benadering. Een dergelijke voorkeur wordt niet gedeeld door Van Dijk e.a. (1986). Beide benaderingen worden door hen als waardevol getypeerd. Daarbij wordt wel aangetekend dat projecten volgens de 'slachtoffer-benadering' in de Amerikaanse praktijk veel talrijker zijn dan projecten volgens de 'oorzaak-gerichte benadering'. De Engelse literatuur heeft naar hun mening uitsluitend betrekking op projecten van het eerste type. Zij wijzen erop dat er heftige discussies gaande zijn tussen aanhangers van beide richtingen: het zijn vooral die discussies 'die verlamdend kunnen werken op preventieactiviteiten' (1986: 8). Het gebruik van empirische argumenten voert in die discussies niet de boventoon (vgl. McPherson en Silloway, 1981).

Belangrijke pleitbezorgers van de quality of life-benadering zijn Skogan en Maxfield (1980). Het empirisch bewijsmateriaal dat zij als steun aanvoeren pleit echter niet zonder meer voor de houdbaarheid daarvan. Gerapporteerd wordt bijvoorbeeld een overzicht van correlaties tussen de mate waarin men bepaalde vormen van criminaliteit als wijkprobleem ervaart en angstgevoelens voor criminaliteit en van correlaties tussen het waargenomen verval en 'incivility' van die wijk en angstgevoelens. Daarbij blijkt dat alle correlaties tussen 'criminaliteitsproblemen' en angst hoger zijn dan die tussen 'incivility' en angst. Voorts blijkt bij de constructie van schalen uit de afzonderlijke items – een criminaliteitsgecentreerde en een welzijnsgecentreerde schaal – dat de eerstgenoemde beduidend hoger met angstgevoelens samenhangt (.43) dan de laatstgenoemde (.26). Een vergelijkbare situatie doet zich voor in een recenter onderzoek van Maxfield (1984). Ook hier blijken de correlaties tussen 'crime problems' en angst steeds hoger dan die tussen 'incivility' en angst.

Gezien de voorgaande kanttekeningen is een onderlinge vergelijking en empirische toetsing van de validiteit van de onderscheiden benaderingen op zijn plaats. Zo'n toetsing wordt hieronder uitgevoerd aan de hand van onderzoeksgegevens, afkomstig uit zowel een stedelijk gebied, als uit een plattelandsgemeente. Daarbij spelen in aansluiting op het voorgaande slechts 4 theoretische constructies een rol, namelijk de gepercipieerde ernst van de criminele problemen binnen de woonomgeving, de gepercipieerde ernst van wijkproblemen, die niet met criminaliteit samenhangen (welzijnsproblemen), de subjectief geschatte kans om slachtoffer te worden van diverse vormen van criminaliteit en angstgevoelens voor criminaliteit. Kern van de welzijnsgecentreerde modellen is immers dat angstgevoelens, hetzij rechtstreeks, hetzij indirect via het subjectief victimisatierisico, worden gedetermineerd door de gepercipieerde ernst van de welzijnsproblemen, terwijl bij criminaliteitsgecentreerde modellen de gepercipieerde ernst van de criminele problemen binnen de woonomgeving, hetzij direct, hetzij indirect, van doorslaggevende betekenis zijn voor de hoogte van de angstgevoelens voor criminaliteit.

Het onderzoek werd uitgevoerd binnen de gemeente Stede Broec en Zaanstad en maakte gebruik van een vragenlijst. De wijze van afname is in beide gemeenten vrijwel identiek. De onderzoeksdeelnemers werden steeds op basis van toeval benaderd: gesproken kan derhalve worden van een aselechte steekproef. Iedere enquêteur beschikte over een stratenplan met huisnummers van de te benaderen adressen. Deze huisnummers waren aan het postcodeboek ontleend. De vragenlijsten werden afgenomen binnen meerdere deelregio's (wijkteamgebieden; dorpen) van de participerende gemeenten. Bij het opstellen van het stratenplan is gepoogd zoveel mogelijk de meest kenmerkende en sfeerbepalende straten (o.m. qua bebouwing, winkel-, uitgaanscentrum e.d.) van een deelregio bij het onderzoek te betrekken. Alle enquêteurs ontvingen een uitgebreide instructie voorafgaand aan de uitvoering. Die instructie benadrukte dat men de burger zoveel mogelijk ruimte diende te laten voor een zelfstandige en anonieme invulling van de vragenlijst. Het 'meekijken' tijdens de invulling werd ten sterkste ontraden. Een deel van de vragenlijsten werd persoonlijk door de enquêteur afgenomen. Een ander deel werd uitgezet voorzien van een gratis te verzenden antwoordenvolp met het verzoek de ingevulde vragenlijst te retourneren. Alle vragenlijsten waren voorzien van een uitgebreide invulinstructie met voorbeelden.

Naast de genoemde theoretische constructen werden diverse socio- en biografische kenmerken geïnventariseerd, waaronder het geslacht, de leeftijd, slachtofferervaringen e.d. Ter vaststelling van de onrustgevoelens over criminaliteit werd aan de deelnemers een zestal vragen voorgelegd. Daartoe behoren de vragen 'hoe veilig of onveilig voelt u zich als u hier in deze omgeving 's avonds alleen over straat loopt, c.q. als u 's avonds alleen thuis bent'. Beide vragen waren ter beantwoording voorzien van een 7-puntsschaal met als eindalternatieven 'zeer veilig' en 'zeer onveilig'. Voorts werd gevraagd 'hoe bezorgd of onbezorgd bent u erover dat er overdag (of 's avonds) bij u wordt ingebroken als u niet thuis bent', alsmede 'hoe bezorgd of onbezorgd bent u erover dat u overdag (of 's avonds) in deze omgeving wordt lastiggevallen, bedreigd of mishandeld'. Ook deze vragen waren voorzien van 7-punts antwoordschalen variërend van 'zeer onbezorgd' tot 'zeer bezorgd'. Ter vaststelling van het subjectief victimisatierisico werden de ondervraagden verzocht kenbaar te maken hoe groot of klein men de kans acht om in de loop van een jaar slachtoffer te worden van verschillende vormen van criminaliteit. Daarbij werd een uitsplitsing gemaakt naar 6 delicten, namelijk inbraak, vernieling, diefstal op straat, mishandeling, bedreiging en een vechtpartij. De vragenlijst bevatte voorts een overzicht van mogelijke problemen in de wijk. De deelnemers werden steeds verzocht kenbaar te maken in hoeverre er sprake was van een klein of een groot probleem in de wijk. Wat de geïnventariseerde problemen betreft kan er een onderscheid gemaakt worden tussen 'criminele problemen' en 'welzijnsproblemen'. Tot de voorgelegde problemen van de eerste soort behoren inbraken in woningen, vandalisme/vernielzucht, vechtpartijen op straat, zakkenrollerij, berovingen, bedreiging door jongeren, drughandel en diefstal van of uit auto's. Van de geïnventariseerde welzijnsproblemen maken deel uit: burengerucht, bouwvallige panden (algemeen aanzien van de wijk), overlast door cafés, disco's of dancing, obstakels op

stoepen door geparkeerde auto's e.d., parkeerproblemen, geluidsoverlast van opgeschoten jongeren, straatvervuiling/rommel op straat en verkeerslawaaï. Wederom kon ter beantwoording gebruik worden gemaakt van 7-puntsschalen, voorzien van de eindalternatieven 'zeer klein' en 'zeer groot'.

Resultaten

Algemeen

Aan het plattelandsonderzoek werd deelgenomen door 438 ondervraagden. Tot het mannelijk geslacht behoorde 51% van de ondervraagden; 49% was vrouw. De gemiddelde leeftijd van de steekproef was 43 jaar. Van de deelnemers heeft 53% alleen een lagere opleiding genoten (l.o., l.t.s., e.d.); 35% maakte deel uit van het middenniveau (HAVO, MTS, e.d.) en 12% van het hoge niveau (HBO, HTS, e.d.). Aan het stedelijk onderzoek is deelgenomen door 973 ondervraagden. De meerderheid, namelijk 55%, behoorde tot het mannelijk geslacht; 45% behoorde tot het vrouwelijk geslacht. De gemiddelde leeftijd van de stedelijk ondervraagden bedroeg 48 jaar. Qua opleidingsniveau maakte 44% deel uit van het lage, 30% van het midden en 26% van het hoge niveau.

Veelvuldig wordt de stelling geponeerd dat het leefklimaat in relatie tot criminaliteit ten plattelande gunstig afsteekt bij dat in meer verstedelijkte gebieden. Overduidelijk tekent zo'n patroon zich af in de hier verkregen onderzoeksuitkomsten. De daadwerkelijke ervaringen met verschillende vormen van criminaliteit bijvoorbeeld zijn in Zaanstad omvangrijker dan in Stede Broec. Daarvan is zelfs zeer systematisch sprake. Dit verschijnsel doet zich voor zowel ten aanzien van slachtofferervaringen met inbraak, als met diefstal, vernieling, mishandeling en vechtpartijen. Wat diefstal en inbraak betreft wordt een verdubbeling tot vrijwel een verdrievoudiging van de betrokken percentages zichtbaar. Verschillen doen zich mede voor in de onrustgevoelens over criminaliteit. In Zaandam rapporteert zo'n 60% in enige mate bezorgd te zijn over een inbraak 's nachts, terwijl 44% dergelijke zorgen kenbaar maakt met betrekking tot een inbraak overdag. In Stede Broec zijn die percentages lager: zij bedragen 47% en 27%. In deze gemeente deelt de helft van de ondervraagden mee onbezorgd te zijn over een inbraak overdag; in Zaanstad ligt dit percentage lager, namelijk 37%. Ook de veiligheid van de eigen woonomgeving wordt ten plattelande gunstiger beoordeeld. Zo'n 60% van deze ondervraagden voelt zich veilig wanneer hij 's avonds alleen over straat loopt en 72% rapporteert zich veilig te voelen, wanneer men 's avonds alleen thuis is, in verhouding tot resp. zo'n 44% en 59% van de stedelijke ondervraagden. Ook hier is het verkregen patroon in de antwoorden consistent: op alle betrokken vraagstellingen rapporteert een kleiner percentage stedelingen zich veilig te voelen en is er een lager percentage plattelandsbewoners dat zich onveilig voelt. Gelijksoortige patronen tekenen zich tussen de beide onderzochte gebieden af in de kansen die men denkt te lopen om in de loop van het komend jaar slachtoffer te worden van verschillende vormen van criminaliteit.

Zowel het inbraakrisico als het risico om slachtoffer te worden van vernielingen, diefstal, bedreigingen, mishandeling of een vechtpartij worden steeds door een hoger percentage stedelingen als groot gekenschetst. Het inbraakrisico bijvoorbeeld

wordt door 45% van de Zaanse ondervraagden als groot aangemerkt, terwijl het vergelijkbare percentage in Stede Broec 29% is.

Modeltoetsingen

Ter toetsing van de validiteit van de criminaliteitsgecentreerde en de welzijnsgecentreerde benadering werd gebruik gemaakt van een door Jöreskog (1978) ontwikkelde analysetechniek, geïmplementeerd in het computerprogramma 'lisrel'. Deze techniek is bij uitstek geschikt om modelmatige processen in beeld te brengen. Uitgangspunt is dat de onderzoeker over één of meerdere vooraf gespecificeerde theoretische modellen beschikt. Het programma lisrel levert een beantwoording van de vraag of zo'n theoretisch model van angstgevoelens voor criminaliteit past bij de geobserveerde gegevens. De mate van passing kan worden afgelezen aan een X-waarde: is deze significant (bijvoorbeeld: $p < 0.05$) dan dient het theoretisch model te worden verworpen als verklaring van de geobserveerde data. Bovendien bestaat de mogelijkheid verschillende theoretische modellen onderling te vergelijken. De vraag of een gegeven theoretisch model beter of slechter past in verhouding tot een ander kan worden beantwoord door de X-waarden van die modellen onderling van elkaar af te trekken en de resulterende X-waarde op significantie te toetsen bij het verschil in vrijheidsgraden tussen die modellen. Een significant betere passing wordt namelijk bereikt indien het verschil tussen de bedoelde X-waarden wordt gekenmerkt door een overschrijdingskans van kleiner dan 5%. Deze verschil-X zullen we in het vervolg aanduiden als de X van de verandering (X V).

In verband met de toetsing van de validiteit van de beide interventiebenaderingen werden de geïnventariseerde variabelen eerst gereduceerd tot een beperkter aantal theoretische indexen. Die reductie vond plaats op basis van een betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's alpha). Tabel 1 biedt een overzicht van de berekende betrouwbaarheden.

Tabel 1. Een overzicht van de gebruikte indexen ter operationalisering van de criminaliteits- en welzijnsgecentreerde benaderingen met bijbehorende betrouwbaarheden

	<i>Stad</i>	<i>Platteland</i>
Index m.b.t.:		
angst voor criminaliteit	= .83	= .83
subjectief victimisatierisico	= .87	= .89
gepercipieerde criminele problemen	= .86	= .87
gepercipieerde welzijnsproblemen	= .79	= .83

In tabel 1 zijn de 4 indexen weergegeven, die van belang zijn bij de validiteitstoetsing. Door samenvoeging van afzonderlijke items blijken betrouwbare indexen tot stand te komen. Deze situatie doet zich zowel voor in het stedelijke onderzoek als in het onderzoek ten plattelande. Alle betrouwbaarheden variëren rond .80; de meerderheid bevindt zich daar nog boven.

Met behulp van de in tabel 1 genoemde constructen is in eerste instantie een validiteitstoetsing uitgevoerd voor de beide benaderingen afzonderlijk. De daarbij verkregen toetsingsresultaten met bijbehorende passingswaarden zijn in tabel 2 samengevat.

Tabel 2. Validiteitstoetsing: een overzicht van de toetsingsresultaten behorend bij 3 criminaliteitsgecentreerde en 3 welzijnsgecentreerde modellen, uitgesplitst naar stad en platteland

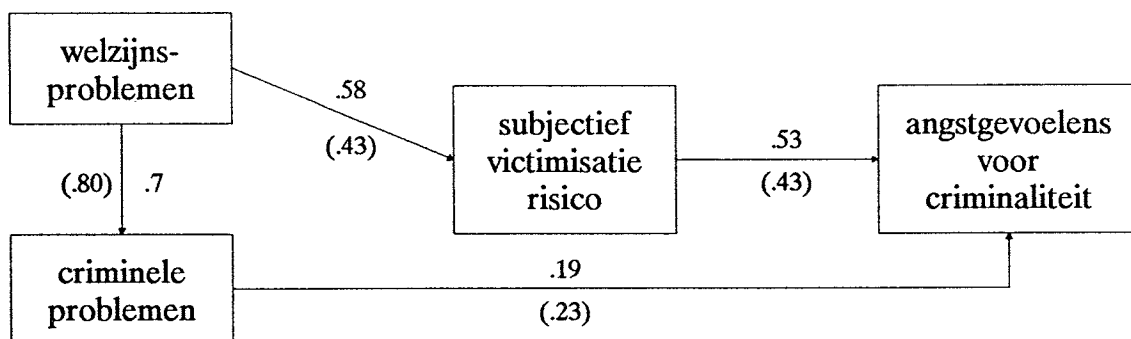
	<i>Stad</i>		<i>Platteland</i>	
	X	P	X	P
<i>Criminaliteitsgecentreerde modellen</i>				
(1): direct	13.62	0.00	6.01	0.00
(2): indirect	7.44	0.00	4.56	0.00
(3): (1) + (2)	7.06	0.00	4.49	0.00
<i>Welzijnsgecentreerde modellen</i>				
(1): direct	15.19	0.00	6.11	0.00
(2): indirect	11.12	0.00	4.72	0.00
(3): (1) + (2)	9.50	0.00	4.49	0.00

Uit het in tabel 2 gegeven overzicht blijkt dat in totaal 12 toetsingen zijn uitgevoerd. De helft daarvan betreft criminaliteitsgecentreerde modellen; de ander helft welzijnsgecentreerde modellen. In eerste instantie is nagegaan of de gepercipieerde criminele problemen rechtstreeks van invloed zijn op de hoogte van de angstgevoelens (model 1). Vervolgens is nagegaan of die perceptie indirect, derhalve via het subjectief victimisatierisico, op de omvang van de angstgevoelens van invloed is (model 2). Ten slotte zijn deze twee modellen gecombineerd tot model 3, dat zowel een direct als een indirect effect op angstgevoelens postuleert. Een identieke procedure is gevolgd met betrekking tot welzijnsgerichte modellen. Ook hier kunnen de gepercipieerde welzijnsproblemen ofwel direct, ofwel indirect, ofwel zowel direct als indirect op de angstgevoelens inspelen. Beschouwen we de gerapporteerde passingswaarden dan kan een duidelijke conclusie worden getrokken, zowel ten aanzien van de stedelijke als de plattelanddata. Geen van de genoemde modellen blijkt immers een passende verklaring op te leveren van de door ons geobserveerde gegevens. Alle beschreven overschrijdingskansen zijn immers beduidend kleiner dan 5%. De conclusie is onontkoombaar: noch een criminaliteitsgecentreerd model zonder meer, noch een welzijnsgecentreerd model zonder meer bieden uitzicht op een valide interventiestrategie, gericht op een beïnvloeding van angstgevoelens voor criminaliteit. Een optimale beïnvloeding van angstgevoelens sluit zowel een exclusief accent op de beïnvloeding van de gepercipieerde criminaliteitsproblemen uit, als een exclusief accent op de beïnvloeding van welzijnsproblemen. Kortom, tabel 2 biedt nog geen antwoord op de vraag welk model wel een passende verklaring en daarmee een valide interventiestrategie oplevert. Het zal duidelijk zijn dat de oplossing gezocht dient te worden in een geïntegreerd model, waarbij zowel de ge-

percipieerde criminaliteitsproblemen als de gepercipieerde welzijnsproblemen op de een of andere wijze als determinanten zijn opgenomen.

Bij de ontwikkeling van een geïntegreerd model kan op verschillende wijzen te werk worden gegaan. Steeds dient het eindresultaat daarvan te voldoen aan twee criteria. In de eerste plaats dient een 'passend model' te worden geconstrueerd. In de tweede plaats dient een 'economisch model' tot stand te komen, d.w.z. een model, dat volstaat met de beslist noodzakelijke beïnvloedingsrelaties. Gegeven deze criteria is gekozen voor de strategie van het verwijderen van niet noodzakelijke paden uit het zgn. verzadigde model. Kenmerk van het verzadigde model is dat alle mogelijke relaties tussen determinanten en te voorspellen variabelen zijn opgenomen. Wat de stedelijke gegevens betreft kon tamelijk snel tot een eindmodel worden beslist. Voor de gegevens, afkomstig uit het platteland, werd via meerdere tussenstappen tot hetzelfde model geconcludeerd. Ten einde de cijferlast te beperken wordt het geheel aan 'tussenmodellen' hier verder buiten beschouwing gelaten. Figuur 1 biedt een overzicht van het eindmodel.

Figuur 1. Een geïntegreerd model van angstgevoelens voor criminaliteit met bijhorende gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten voor de stedelijke gegevens en voor de plattlandsgegevens (tussen haakjes)

Het in figuur 1 weergegeven model biedt een passende verklaring van zowel de stedelijke gegevens ($X = 5.51$; $p = 0.06$). In beide gevallen is er immers sprake van een insignificante p-waarde. De eerstgenoemde passingswaarde is aanmerkelijk gunstiger dan de tweede. Wat de plattlandsgegevens betreft is er kortom sprake van een sterkere wrijving tussen de theoretisch voorspelde en geobserveerde gegevens. Daarbij kan echter worden aangetekend dat die wrijving goeddeels verdwijnt bij toetsing van het model op de afzonderlijke deelregio's. De plattlandsgegevens zijn afkomstig uit de gemeente Stede Broec. Deze gemeente is ontstaan na herindeling van Lutjebroek, Grootebroek en Bovenkarspel. Bij toetsing van het in figuur 1 weergegeven model voor deze drie gemeenten afzonderlijk komen aanmerkelijk gunstiger passingswaarden tot stand. Achtereenvolgens bedragen die p-waarden .37, .41 en .63. Deze passingswaarden zijn vergelijkbaar met die voor de stedelijke gegevens. Een verschil tussen de stedelijke en plattlandsgegevens doet zich voor in de weergegeven wisselwerking tussen de criminaliteitsproblemen en de waargenomen welzijnsproblemen. Bij ontkoppeling van deze twee indexen tot de oor-

spronkelijke variabelen blijkt voor de stedelijke gegevens te gelden dat de gepercipieerde criminaliteitsproblemen een betere predictor ($r = .62$) vormen van de welzijnsproblemen dan omgekeerd ($r = .47$). Voor de plattelandsgegevens geldt de gespiegelde situatie: de regressiecoëfficiënten zijn hier achtereenvolgens .41 en .60.

Tot besluit

Tussen aanhangers van de criminaliteitsgecentreerde en de welzijnsgecentreerde benadering vinden, naar reeds is opgemerkt, soms heftige discussies plaats. Die discussies werken verlamdend op de ontwikkeling van interventiestrategieën. Blijkens de hier uitgevoerde toetsingen zijn die discussies niet alleen schadelijk, maar volstrekt overbodig: géén van beide kampen blijkt het gelijk volledig aan zijn zijde te hebben. Veeleer ligt ook hier de waarheid in het midden. Slechts een geïntegreerd model biedt immers uitzicht op een valide interventiestrategie. Volledig criminaliteitsgecentreerde en volledig welzijnsgecentreerde modellen zijn als niet-passende verklaringen terzijde gelegd. Het geïntegreerde model kan in termen van de hier onderscheiden benaderingen nog het beste worden getypeerd als een 'criminaliteitsplus'-gecentreerd model. De mate, waarin men diverse vormen van criminaliteit als wijkprobleem ervaart neemt immers in het model meer een sleutelpositie in. De welzijnsproblemen oefenen noch rechtstreeks een invloed uit op angstgevoelens, noch indirect via het subjectief victimisatierisico. Steeds verloopt die invloed via de gepercipieerde criminaliteitsproblemen. Ten aanzien van de mate, waarin men criminaliteit als wijkprobleem ervaart gelden dergelijke effecten, zowel direct, maar vooral indirect, wel degelijk. De sterkere positie van de 'criminaliteitsproblemen' is in overeenstemming met andere gegevens uit de onderhavige onderzoeken. Aan de onderzoeksdeelnemers zijn mede diverse vragen voorgelegd rond de gewenste politieke aandacht voor criminele en welzijnsproblemen. Daaruit blijkt dat de percentages ondervraagden die zich uitspreken voor een verhoogde politieke aandacht voor criminaliteitsproblemen (in het bijzonder inbraak en vandalisme) doorgaans wat hoger zijn dan de percentages ondervraagden die zich daarvoor uitspreken m.b.t. welzijnsproblemen (straatvervuiling, obstakels op stoepen, geluidsoverlast). Voor de stedelijke gegevens zijn drie verschillen overigens markanter dan ten plattelande. Van aantasting van het welzijn lijkt hier een wat sterkere criminele dreiging uit te gaan; stedelingen lijken dergelijke aantastingen als het ware wat meer op de koop toe te nemen.

Reeds eerder (vgl. Winkel, 1986, 1987) is geconcludeerd dat een verhoogde politieke zichtbaarheid een gunstig effect sorteert op de hoogte van de angstgevoelens voor criminaliteit. Eén van de middelen om daar vorm aan te geven is een intensivering van voetsurveillances in wijken. Uit het thans uitgevoerde onderzoek kan worden afgeleid dat tijdens dergelijke surveillances zowel activiteiten ontplooid dienen te worden, gericht op een oplossing van de criminele problemen binnen die wijk, als activiteiten gericht op de oplossing van de welzijnsproblemen. Oog voor beide soorten problemen vormt een beter interventie-uitgangspunt dan uitsluitend oog voor het één, of uitsluitend oog voor het ander. Zo'n uitgangspunt sluit overigens goed aan op de recentere ideeën rond 'bestuurlijke preventie' van kleine criminaliteit. Interventie, gericht op angstgevoelens vergen in ieder geval altijd oog voor de criminele problemen in de wijk. Het bagatelliseren daarvan, zoals in de

welzijnsgecentreerde benadering geschiedt, is volstrekt ten onrechte. Zeker wat de steden betreft dient het zwaartepunt van het interventiebeleid gelegen te zijn in een beïnvloeding van de gepercipieerde ernst van het criminaliteitsprobleem in een woonomgeving. Wat de plattelandsgebieden betreft dient men sterk alert te zijn op andersoortige aantastingen van het welzijn.

Literatuur

- COHN, E.S., KIDDER, L.H. & HARVEY, J., 'Crime prevention vs. victimization prevention: the psychology of two different reactions', *Victimology*, 3, 285-296.
- DIJK, B. VAN, SOOMEREN, P. VAN & L. DE SAVORNIN LOHMAN (1986), 'Attentie Buurtpreventie', *Bureau Landelijk Coördinator Voorkoming Misdrijven*.
- GAROFALO, J. & LAUB, J. (1978), 'The fear of crime: broadening our perspective', *Victimology*, 3, 242-253.
- MAXFIELD, M.G. (1984), 'The limits of vulnerability in explaining fear of crime: a comparative neighborhood analysis', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21, 3, 233-250.
- McPHERSON, M. & SILLOWAY, G. (1981), 'Planning to prevent crime', in D.A. LEWIS (red.), *Reactions to crime*, London, 167-182.
- PATE, A. (1986), 'Experimenting with Foot Patrol. The Newark Experience', in D.P. ROSENBAUM (red.), *Community Crime Prevention. Does it work?*, 135-145.
- REISS, A.J. (1983), 'Crime control and the quality of life', *American Behavioral Scientist*, 27, 1, 43-58.
- ROËLL, A. (1985), 'Ervaringen met buurtacties tegen criminaliteit', *Algemeen Politieblad*, 16, 363-366.
- ROSENBAUM, D.P. (red.) (1986), *Community crime prevention. Does it work?*, Beverly Hills, Sage.
- SKOGAN, W.G. & MAXFIELD, M.G. (1981), *Coping with crime: individual and neighborhood reactions*, Beverly Hills, Sage.
- SOETENHORST - DE SAVORNIN LOHMAN, J. (1982), 'Gevoelens van onveiligheid: wat kan de overheid daaraan doen?', *Beleid en Maatschappij*, 6, 156-162.
- WINKEL, F.W. (1981), 'Angstgevoelens voor criminaliteit: verklarende modellen', *Tijdschrift voor Criminologie*, 23, 6, 289-306.
- WINKEL, F.W. (1986), 'Politieke zichtbaarheid, onrustgevoelens en de relatie politie-publiek: een veldexperiment', *Tijdschrift voor Criminologie*, 28, 1, 3-23.